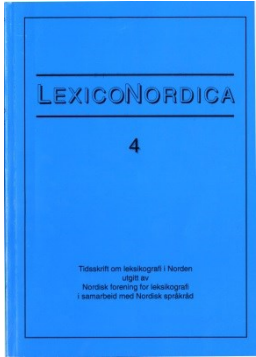

LexicoNordica

Forfatter:	Rune Ingo [En ny stor finsk-svensk ordbok]	
Anmeldt værk:	Birgitta Romppanen, Nina Martola, Ilse Cantell og Mats-Peter Sundström. 1997. <i>Suuri suomi-ruotsi sanakirja/Stora finsk-svenska ordboken</i> . Helsingfors: WSOY.	
Kilde:	LexicoNordica 4, 1997, s. 175-188	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Rune Ingo

En ny stor finsk-svensk ordbok

Birgitta Romppanen, Nina Martola, Ilse Cantell, Mats-Peter Sundström: *Suuri suomi-ruotsi sanakirja/Stora finsk-svenska ordboken*. Helsingfors: WSOY 1997.

The dictionary evaluated in this article has been worked out as a collaboration project between The Research Institute for the Languages of Finland (Fi. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Sw. Forskningscentralen för de inhemska språken) and the publishing house Werner Söderström Osakeyhtiö (WSOY). The dictionary is the largest and most comprehensive modern dictionary ever published between Finnish and Swedish, and it fills out a remarkable gap in the lexicographical literature in bilingual Finland. Particular strengths to be pointed out are on one hand the modern and useful Finnish vocabulary, on the other hand, as to the target language, the care to take into account both the Finnish Swedish and the Swedish Swedish linguistic and cultural variants.

Inledning

Behovet av goda ordböcker mellan de officiella språken i ett tvåspråkigt land är givetvis stort. Jag tänker då inte enbart på översättare, tolkar, journalister och andra professionella språkanvändare utan även på det faktum att goda redskap för ett smidigt överskridande av språkgränsen är av grundläggande betydelse för att samhället skall fungera och tvåspråkigheten verkligen utgöra den styrka vi vill att den skall vara. Inte mindre viktiga är svensk-finska och finsk-svenska ordböcker med tanke på de nordiska kontakterna, det nordiska samarbetet och i förlängningen även EU-aktiviteterna.

Under senare år har det i Finland för de inhemska språkens del rått en viss obalans på ordboksfronten såtillvida att vi i den under åren 1982–87 i tre delar utgivna Stora svensk-finska ordboken (huvudred. Göran Karlsson) haft tillgång till en god och omfattande svensk-finsk ordbok. Däremot har vi saknat en motsvarande finsk-svensk ordbok med samma tyngd, omfattning och aktualitet. Behovet av en ny finsk-svensk ordbok upplevdes under 1980-talet som verkligt trängande, och i januari 1990 kunde arbetet på en ny ordbok på allvar inledas i form av ett intressant samarbetsprojekt mellan en forskningsinstitution (Forskningscentralen för de inhemska språken) och ett kommersiellt förlag (WSOY).

På beundransvärt kort tid har huvudredaktör *Birgitta Romppanen* (WSOY), redaktionssekreterare *Nina Martola* (FCIS) och redaktörerna

Ilse Cantell (WSOY) och *Mats-Peter Sundström* (FCIS), under en ledningsgrupp sammansatt av representanter för de båda samarbetspartnerna och bistådda av ett redaktionsråd med *Seija Tiisala* som ordförande och *Mikael Reuter* som representant för den svenska avdelningen vid Forskningscentralen för de inhemska språken, färdigställt den omfattande finska-svensk ordbok i två delar som nu rykande färsk finns tillgänglig på bokhandlarnas hyllor. Bakom ordboken finns utöver de ovan nämnda ett helt nätverk av finska, finlandssvenska, sverigesvenska och sverigefinska experter och expertorgan.

Ordboken är avsedd att fungera både som en produktionsordbok (för finnar) och en receptionsordbok (för svenskar) och den vänder sig således både till finska och svenska användare. I den inledande texten, Förord (med presentation av medverkande personer och organisationer), Källor, Till användaren, Den svenska verbböjningen, Komparationen av oregelbundna adjektiv och adverb, Böjningstyperna för de finska uppslagsorden, Översättningsmodeller för vissa ordtyper, De i ordboken använda förkortningarna (del 1) och Ortnamn (del 2), löper de finska och svenska texterna parallellt eller alternerar regelbundet med varandra.

Jag skall nedan, på basis av en mycket kortvarig bekantskap, redogöra för de första spontana intrycken av den nya ordboken, framför allt ur översättarens synvinkel.

En storordbok i ordets bokstavliga bemärkelse

Stora finsk-svenska ordboken gör verkligen skäl för namnet. Första delen (A–O) omfattar 1.077 sidor, andra delen (P–Ö) 1.079 sidor, och den innehåller totalt ca 130.000 uppslagsord och uttryck. Den saluförs som den mest omfattande finsk-svenska ordboken hittills och som den största hittills utgivna tvåspråkiga ordboken med svenska som målspråk. Detta gäller helt obestridligt moderna lexika, i ett historiskt perspektiv har den däremot nog en allvarlig konkurrent i Elias Lönnrots nästan legendariska, likaså tvådelade finsk-svenska ordbok från slutet av förra århundradet, där uppslagsordens mängd brukar uppges till ca 200.000. De två nu publicerade delarna är även stora till det yttre formatet: pärmen mäter 26 x 17 cm, tjockleken närmar sig 6 cm och vikten per volym ligger vid ca 2,2 kg. Det rör sig alltså om volymer som verkligen väger i handen, och osökt kommer tanken på alternativa lösningar. Man står eller sitter ogärna en längre stund med en sådan volym i handen. Å andra sidan känner vi digra ordboksvolymer från tidigare. Närmast inställer sig en jämförelse med Elias Lönnrots ovan nämnda ordbok och Hahnsson – Kallio – Paasonen – Cannelin: Svenskt-finskt lexikon (ca 95.000 uppslagsord) från 1899, vilka vardera når upp till i stort sett samma yttre dimensioner. Besvären med storleken och den fysiska tyngden uppvägs i detta fall av att ordspal-

terna är lättlästa tack vare den luftiga sättningen och den stora stilen. En fördel är givetvis också att man inte behöver plocka i volymerna så ofta när de är färre till antalet.

Det finska basmaterialet härrör från moderna källor. Det är främst Suomen kielen perussanakirja I–III (1990–94) som stått för uppslagsorden, men redaktionen har även själv bedrivit excerpering.

Grafisk form och tryckteknik

Orbokens båda volymer inleds redan på insidan av pärmen med ett klart, informativt och visuellt tilltalande schema över spalternas uppställning och den information ordboken ger om de finska orden och uttrycken, deras svenska motsvarigheter och de olika förklaringarna och exemplen (se Figur 1 på nästa uppslag).

Spaltuppställningen är luftigare och fonterna större än i de flesta ordböcker. Man "kvävs" inte vid anblicken av uppslagen, och man behöver nödvändigtvis inte hämta glasögonen för att i förbigående checka ett ord eller uttryck. Däremot kan sidorna eventuellt upplevas som i viss mån oroliga till följd av den stora variationen i trycket. Uppslagsorden framträder väl tack vare den kraftiga fetstilen, men de riskerar å andra sidan bli för dominerande i förhållande till den övriga texten.

Den kraftiga fetstilen i uppslagsorden i kombination med den valda fonten gör att vissa bokstäver, enligt mitt förmenande, inte är visuellt så tilltalande eller distinkta som man skulle önska. Detta gäller t.ex. bokstäverna *a*, *e* och *o* (speciellt *e*), men även *i*, *j* och *l* kan vid en hastig anblick vålla onödiga problem.

I nedre marginalen finns regelbundna påminnelser på både finska och svenska om scheman över ordens böjningstyper, översättningsmodeller, oregelbunden komparation, förkortningar och ortnamn. Detta är ett lyckat sätt att påminna användaren, som sällan läser innehållsförteckningen eller fördjupar sig i de inledande avsnitten, om att ordboken faktiskt erbjuder mycket mer än betydelsemotsvarigheter till enskilda ord.

Angivelsen upptill på varje sida av uppslagets första och sista uppslagsord saknar fetstil, vilket avviker från gängse praxis i ordböcker. Något störande upplever jag dessutom att denna angivelse trängs upp i vänstra, respektive högra hörnet tillsammans med sidonummeringen, som tydligen till följd härav vid de fyrsiffriga sidonumren i slutet av volymerna ibland blivit stympad.

1. 3. 2.
- aakko|nen**³⁸ bok|stav -staven -stäver;
aalto||liike (fys) vågrörelse -n -r -pahvi
4. wellpapp -en
- 1 **aika**^{9*D} 1 tid -en -er; (aikakausi) tids-
 6. äld|er -ern -rar; period -en -er
- 2 **aika** 1 (a) hän on ~ *veitikka* han är en
 riktig spjuver 2 (adv) ganska
- šamaan**⁵ (samaani) schaman -en -er 9.
5. **aakkostaa**⁵³ ordna¹ ngt alfabetiskt; ordna¹
 ngt i bokstavsföljd 13.
- antaja**^{56*J} 1 ge⁴ (jkllle jtak ngn ngt t. ngt till
 10. ngn); (*lahjoittaa*) skänka² (jkllle jtak ngn ngt t.
 ngt till ngn) 8.
- aikoja**^{52*D} tänka² (tehdä jtak göra ngt); ha⁴
 för avsikt att göra ngt, ämna¹ (tehdä jtak göra
 ngt) 12.
- aalto**^{1*I} våg -en -or (myös fys); (*runok*)
 bölja -an -or ♦ ~jen *pauhu* vägbrus -et; då-
 22. net från vågorna ♦ (*kuu*) *vibreä* ~ gröna vä-
 gen 26.
23. **aaltolla**⁶⁷ gå⁴ i vågor; (*lainehtia*) bölja¹;
 (*hyökyä*) svalla¹ ♦ *meri -ee* det går vågor på
 sjön
16. **aaltosulku|merkki** bågpårentes -en -er 25.
alkavalotus (*valok*) [lång]tidsexponering
 -en -ar
- aarnio**³ 1 ks -*aarnihauta* 2 (*tibeikkö*) tät 7.
 27. skogsparti (*taiv -et -er*)
- aarnialue** 1 urskogsområde -t -n 2
 21. (*metsät*): (*Suom*) ödemarksreservat -et =; 19.
 (*Ruots*) domänreservat
- aatamin||aikainen** skämts; urgammal; an-
 tik; urmodig 14.
- amaryllis**³⁹ 1 *Amaryllis belladonna* kapamaryl-
 lis -en -ar (-en =) 2 *Hippeastrum* ett släkte ama-
 15. ryllisväxter; *Hippeastrum vittatum* riddarstjärn|a
 -an -or; amaryllis
- aallokkuus**⁴⁰ vågighet -en; → *käännös-*
 malli 1 28.

Figur 1a

1. Hakusana
 2. Hakusanan taivutustyyppi
 3. Pystyviiva erottaa sanan esimerkeissä muuttumattomana pysyvän alkuosan
 4. Yhdysosan alkuosa erotettu jälkiosasta kahdella pystyviivalla
 5. Hakusanan kirjoitusvariantti
 6. Homonyymit
(samoin ääntyvät sanat)
 7. Merkitysjaoittelu
 8. Vastineet (pilkku synonyymien välissä, muuten puolipiste)
 9. Taivutus
 10. Ruotsin verbien taivutustyyppit
 11. Rektio
 12. Verbirakenne
 13. Korvautuva pronomini pakollisen objektin paikalla vastineessa, rektio-tiedossa tai malliesimerkissä
 14. Tieteellinen nimi
 15. Vaihtoehtoinen pääte
 16. Sanoja / sanojen osia, jotka voidaan jättää pois
Selitteet
(suomenkielisiä ja ruotsinkielisiä)
 17. vastineen edellä
 18. vastineen jäljessä
 19. hakusanan / vastineen jäljessä
 20. vastineen tilalla tai sen edessä
 21. otsikonomainen selite
(kaksoispiste)
 22. Esimerkkiosa alkaa
 23. Esimerkki ja sen käännös
 24. ~ korvaa hakusanan kokonaisuudessaan
 25. Yhdysviiva korvaa hakusanan pystyviivaa edeltävän osan
 26. Otsikoitu esimerkkiryhmä
 27. Viittaus toiseen hakusanaan
 28. Viittaus käännösmalliin
1. Uppslagsord
 2. Böjningstyp för uppslagsordet
 3. Lodstreck avskiljer den del av uppslagsordet som förblir oförändrat i exemplen
 4. Förled och efterled i sammansättning skiljes med dubbelt lodstreck
 5. Skrivvariant av uppslagsordet
 6. Homonymer
(likalydande ord)
 7. Betydelseindelning
 8. Ekvivalenter (ordöversättningar, komma mellan synonyma ekvivalenter, semikolon mellan mindre synonyma)
 9. Böjning
 10. Böjningstyp för svenskt verb
 11. Rektion
 12. Verbkonstruktion
 13. Pronomen i obligatoriskt objekt konstruktioner eller mönsterexempel
 14. Latinskt namn
 15. Alternativa element
 16. Element som kan utelämnas
Förklaringar
(på finska och på svenska)
 17. före ekvivalent
 18. efter ekvivalent
 19. före ekvivalent
 20. efter ekvivalent
 21. exempelrubrik (kolon)
 22. Exempeldelen börjar
 23. Exempel och översättning
 24. ~ ersätter uppslagsordet i sin helhet
 25. Bindestreck ersätter den del av uppslagsordet som står före lodstreck
 26. Exempel[grupp] med rubrik
 27. Hänvisning till annat uppslagsord
 28. Hänvisning till översättningsmodell

Figur 1b

Innehåll

Ordartiklarna (se Figur 1) hänvisar – med undantag för sammansatta ord – i omedelbar anslutning till de finska uppslagsorden (nr 1 i Figur 1) till respektive böjningstyp (2). Detta ökar väsentligt möjligheterna att använda lexikonet som receptionsordbok, eftersom finskans rika ordböjning ju innebär att ett finskt ord i en löpande text sällan förekommer i den grundform som ordboken nämner (se närmare Språklig struktur, nedan). En kort upplysning om att t.ex. **aika**⁹*D utöver böjningstyp 9 också åsyftar stadieväxlingstyp D hade nog varit på sin plats. Man anger även skrivvarianter av orden (5), homonymer som numereras (6) och numererad betydelseindelning (semem) hos finska polysema ord (7). Sedan följer de svenska ekvivalenterna, som graderas enligt synonymitet (8). Substantiven förses med uppgifter om hur ordet lyder även i bestämd form singularis och obestämd form pluralis, undantagsvis även bestämd form pluralis (9). Verbböjningen anges med numererad kod (1–3 för de regelbundna, 4 för oregelbundna, som finns förtecknade framme i ordboken) (10). Dessutom ges sedvanliga uppgifter om t.ex. rektion, verbkonstruktioner och alternativa satslement. Värdefulla inslag är den rikliga exemplifieringen (22–23) och hänvisningarna till översättningsmodeller (28), något som är helt nytt i den inhemska ordbokslitteraturen. Uttalsangivelser anförs inte för någotdera språket. En systematisk angivelse av finskt, finlandssvenskt och sverigessvenskt uttal, vilket hade varit i konsekvens med ordbokens allmänna linje, har tydligen bedömts som en alltför omfattande apparat.

Eftersom den som översätter har ansvar för det jag brukar kalla översättningens fyra grundaspekter (språklig struktur, språklig variation, semantik och pragmatik) skall jag i det följande framlägga några synpunkter på den nya ordbokens möjligheter att vara honom eller henne behjälplig på just dessa översättarens ansvarsområden.

Språkens struktur

Finskans rika ordböjning innebär ju att ett finskt ord i en löpande text sällan förekommer i den grundform som ordboken nämner. Antalet former som de finska orden kan förekomma i är ju annars helt otroligt. Om man beaktar kasus, numerus, possessivsuffix, enklitiska partiklar osv. för nominas del och verbets huvudformer (aktiv, passiv), personformer, modus, tempus, osv. för verbens del och dessutom beaktar de konsonant- och vokalväxlingar som ofta inträder i ordstammen vid böjning kan ett enskilt finskt nomen uppträda i ca 2.200 olika former och ett enskilt finskt verb i ca 12.000 olika former! Böjningstabellerna är därför av största betydelse. För att kunna tillgodogöra sig den viktiga information som böjningstabellerna förmedlar

måste givetvis en utlänning som försöker tyda en finsk text ha en rätt god kännedom om finskans struktur. Ordbokens böjningstabeller har utarbetats på FCIS och är de samma som i Suomen kielen perussanakirja. Utöver tabellerna ges exempel på böjning av finskans sammansatta ord och en översikt av den finska stadieväxlingen (som ju ibland omformar de finska orden nästan till oigenkännlighet!). Exempelordet **aika***D är ett mindre lyckat val, eftersom det (liksom *poika* : *pojan*) faktiskt i vokalstammen undantagsvis skrives med *j* (*ajan*) och inte enbart förlorar *k*-et i svagt stadium, vilket stadieväxlingstyp 9 illustrerar (*reikä* : *reiän*).

Uppgifterna om finskans ordböjning är en viktig information, kanske hade det varit på plats att i detta sammanhang uttryckligen påpeka existensen av både vokal- och konsonantstam hos vissa ord och framhålla även andra systematiska ljudväxlingar, trots att de ju av en uppmärksam användare kan utläsas ur böjningstabellernas exempelord. Ett faktum är i varje fall att identifikationen av ord i en löpande finsk text är något verkligt svårt för utlänningar. Ett franskt eller engelskt lexikon ger oss så gott som alla former ett ord kan ha i en text. Ett finskt ger oss i värsta fall en enda form – i exempelsatserna kanske några till – av ovannämnda 2.200–12.000 former.

Den svenska ordböjningen berördes i korthet redan ovan. Både nomen- och verbböjningen ger ett verkligt gott stöd för textproduktion på målspråket. Presentationen av de tre regelbundna verbböjningsgrupperna kompletterade med listor över oregelbundna verb och komparationen av oregelbundna adjektiv och adverb utgör en god utgångspunkt för behärsknigen av morfologin. Stödet för de syntaktiska avgörandena översättaren står inför är givetvis mindre, både beträffande finskan och svenskan, eftersom ordböcker givetvis inte kan utformas till språkläromedel. Men stora finsk-svenska ordboken ger tack vare översättningmodellerna för vissa finska ordtyper (egenskapssubstantiv, verbalsubstantiv som anger handling, verbalsubstantiv som anger den handlande, kausativa verb, vissa tidsuttryck) även en viss hjälp med några syntaktiska svårigheter. Personligen finner jag detta första försök med modeller mycket intressant och värt att utvecklas vidare. T.ex. en mera systematisk framställning av användningen av satsgraderna i finskan och svenskan skulle ge användaren ett betydligt påtagligare stöd för de syntaktiska lösningarna. Mer traditionellt syntaktiskt stöd ger de rikliga (över 80.000) exemplen och exempelöversättningarna. Även avsnittet Konstruktionsuppgifter (s. xx) innehåller syntaktiska vinkar av värde för användaren.

Språkliga varieteter

Att konsekvent redogöra för åtminstone en språklig standardvariant – vanligen allmänspråket – utgör ett minimikrav för varje ordbok. Stora

finsk-svenska ordboken är ambitiös beträffande språkliga varieteter och den redogör på ett föredömligt sett för ett stort antal sådana. Långt över hundra olika etiketteringar av expertgranskade facktermer förekommer. Enligt redaktionens statistik är de vanligaste områdena idrott, medicin, militär, teknik (alla över 1.000 fall), juridik, matlagning, musik, fysik, språkvetenskap, anatomi och historia (över 500 fall). Gränsen mellan allmänspråkliga ord och facktermer är alltid svår att dra. Här om vittnar t.ex. det faktum att ordboken betecknar *jalkapallo* 'fotboll', *lentopallo* 'volleyboll', *sulkapallo* 'badminton' och *sähly* 'innebandy' som idrottstermer (*urh*) medan *jääkiekko* 'ishockey' och *jääpallo* 'bandy' saknar motsvarande etikettering.

Mer systematiskt än någon annan hittills utgiven ordbok mellan de inhemska språken i Finland redogör Stora finsk-svenska ordboken för skillnader mellan sverige- och finlandssvenska ord och uttryck. Hittills har ordböckerna gjorts närmast med tanke på de finlandssvenska användarna och sverigessvenskan har följaktligen blivit försummad. Stora finsk-svenska ordbokens linje är i detta avseende en epokgörande förbättring i vår lexikografiska tradition. Beteckningen för finlandssvenska (*suomr.*) och sverigessvenska (*ruotsr.*) förekommer sammanlagt över 2.000 gånger i ordboken, därtill kommer hundratals gånger nyanseringar som *vars.* 'i synnerhet', *tav.* 'vanligen', *us.* 'ofta' eller *suomr. myös* 'finlandssvenska även', *myös ruotsr.* 'även sverigessvenska, osv. Man får t.ex. veta att *pulpetti* i Sverige motsvaras av *bänk*, medan den finlandssvenska motsvarigheten är *pulpet* och att finskans vardagliga *kiva* översättes med *skojig*, *rolig*, *trevlig* och i synnerhet i sverigessvenska med *kul* och *lattjo*. Mitt intryck hittills är att vi nu för första gången har att göra med en ordbok gjord i en medveten strävan att närma den finlandssvenska språkformen och den sverigesvenska till varandra, utan att någonda av dem försummas. Själv saknar jag nog mitt kära finlandssvenska *lysolja* (eller rent av *lyspetroleum*) som motsvarighet till finskans *valopetrol*, men det ordboken kallar *lysfotogen* fungerar säkert lika bra i min finstiltverkade lampa!

Samma grundlighet kännetecknar angivandet även av andra varieteter och stilarter. Jag har noterat beteckningar för vulgära, vardagliga, nedsättande, ironiska, folkliga, skriftspråkliga, barnspråkliga, dialektala, talspråkliga, bibliska, poetiska, slangbetonade, allmänspråkliga, högtidliga och föråldrade ord och uttryck, vilket gott och väl borde täcka de flesta språkanvändningssituationer. I princip har man följt de stilangivelser som anges i källan Suomen kielen perussanakirja, t.ex. *divari* betecknas som vardagligt både i betydelsen 'andrahandsaffär, antikvitetsaffär, antikvariat' och i sportbetydelsen 'division'. Likaså betecknas *mollata* 'hacka på ngn' som vardagligt. Vissa avvikelser finns även. Så saknas liknande uppgifter om t.ex. *dubata/dubbata*, *duuni*, *duunata*, *moka*, *mokata* och *motata*. Är det fråga om en annan ståndpunkt (helt tänkbart i fallet *dubata/dubbata* 'dubba'), förbiseende eller ett eget systematiskt tillvägagångssätt? När det gäller finskans

vulgärspråkliga *duunata* och *duuni* anser jag att det finns en klar stilskillnad mellan dessa och de svenska motsvarigheterna *jobba*, *arbeta*, respektive *jobb* (däremot är nog *kneg* och *knog* stilmässiga motsvarigheter till finskans *duuni*). Också *mokata* representerar en så pass klart lägre stil än svenskans *göra en blunder*, *dabba sig*, *göra en tabbe*, *göra bort sig* att stilskillnaden vore värd att noteras (*klanta sig* är däremot på samma stilnivå). Finskans *motata* har däremot fått motsvarigheter enbart på samma stilistiska nivå: *smocka till*, *klippa till*, *dra till*; *ge ngn en snyting*. Det är kanske så det är tänkt att fungera.

Semantik

Orden och deras betydelse på målspråket är väl om något det man väntar sig finna i en tvåspråkig ordbok. Men ordböcker är icke desto mindre olika och har helt olika användningsmöjligheter. Stora finsk-svenska ordboken har stora förtjänster med tanke på ordförrådet för det första för att den innehåller ett mycket omfattande ordförråd. För det andra är detta ordförråd aktuellt, up to date, och bygger på en genuin finsk ordboks material, vilket ytterligare har kompletterats genom excerpering av texter. Den är med andra ord inte ett hopkok på gammalt europeiskt allmångods som man vrider än hit och än dit, utan en ordbok som gjorts utgående från källspråkets och källspråkskulturens egenart.

Betydelsen hos ordbokens uppslagsord förefaller över lag vara mångsidigt analyserad och väl återgiven på svenska. Värdefullt med tanke på de ibland rätt långa ordartiklarna är att den noggranna indelning i delbetydelser (semem) som den finska källordboken har vanligen har kunnat bibehållas även i den tvåspråkiga ordboken, trots att en omfattande beskärning av materialet har företagits. Antalet ekvivalenter per uppslagsord är enligt redaktionens statistik i medeltal över 2,0, endast de lånordsdominerade orden på *bcd* och *efg* ligger i närheten av 1,5, de förra något under, de senare något över.

Antalet numrerade delbetydelser och bokstaverade undergrupper hos följande polysema finska ord illustrerar väl grundligheten i de semantiska utredningarna i Stora finsk-svenska ordboken:

<i>tulla</i> 'komma'	23 + 5 bokstaverade undergrupper
<i>olla</i> 'vara'	22 + 7 bokstaverade undergrupper
<i>vetää</i> 'dra'	19 + 2 bokstaverade undergrupper
<i>pitää</i> 'hålla'	16 + 8 bokstaverade undergrupper
<i>ottaa</i> 'ta'	12 + 9 bokstaverade undergrupper
<i>kova</i> 'hård'	12
<i>maa</i> 'jord'	11 + 6 bokstaverade undergrupper
1 <i>panna</i> 'sätta'	11 + 2 bokstaverade undergrupper
<i>syödä</i> 'äta'	11

<i>tehdä</i> 'göra'	11
<i>paikka</i> 'plats'	10
<i>terävä</i> 'vass'	10
<i>pää</i> 'huvud'	10.

Till de mest polysema orden hör också finskans *hyvä* 'bra' med 10 olika delbetydelser (jfr. 11 i Suomen kielen perussanakirja). Ordet är intressant eftersom det även illustrerar hur vansklig indelningen i delbetydelser sist och slutligen är och hur personer med olika modersmål säkerligen har olika förväntningar även på ordböcker. Finskans *hyvä* används både för att ge ett allmänt kvalitetsomdöme och för att uttrycka att något smakar gott. *Kakku on hyvä* kan alltså betyda 1) att kakan/tårtan smakar gott, 2) att den är bra till alla delar (har stigit bra, ser bra ut, är vackert dekorerad, är hållbar, har bra koncistens, osv.) eller 3) att den både smakar bra och dessutom har de goda egenskaper en kaka bör ha. På svenska gör vi däremot skillnad mellan en *god kaka* och en *bra kaka*. En kaka kan vara god men i övrigt ha sådana egenskaper att den inte kan anses bra (har stigit dåligt, bitarna faller sönder, osv.) Huvudkällan Suomen kielen perussanakirja betraktar följaktligen inte 'god till smaken' som en egen delbetydelse hos ordet *hyvä*, och Stora finsk-svenska ordboken följer konsekvent samma indelning. En svensk upplever däremot 'god till smaken' som en klar och distinkt delbetydelse av ordet *hyvä* och skulle kanske förvänta sig att detta syns även i det finska uppslagsordets delbetydelser.

Viktigt för den semantiska exaktheten och tillförlitligheten är dessutom de väl beskrivna användningskontexterna, som redan berördes ovan i samband med de språkliga varieteterna. Ordens funktion i konkreta textsammanhang illustreras dessutom med hjälp av de rikliga exemplen på hur orden och uttrycken används.

Pragmatik

Situationsrelaterade faktorer, allt från språkliga konventioner till kultur- och samhällsbetingade fenomen, är en av översättarens största utmaningar – och fallgropar. Vid översättning överförs texten från sin ursprungliga språk- och kulturmiljö till målspråkets motsvarande miljöer, som karakteriseras av helt andra språkliga, samhällsliga och kulturella konventioner och förhållanden. Trots detta skall den översatta texten fungera, fylla den uppgift den har skapats för. Små lexikon är sällan till någon hjälp i dylika frågor, och även det stöd man kan finna i omfattande ordböcker är vanligen rätt begränsat. I detta avseende utgör Stora finsk-svenska ordboken ett lysande undantag. På samma sätt som man har föresatt sig att redogöra för direkt språkliga skillnader har man även målmedvetet gått in för att betjäna användarna

beträffande kulturella och andra miljö- och situationsavhängiga skillnader mellan Finland och Sverige.

I slutet av ordboken (del 2, s. 1167–1179) finns en förteckning över finska geografiska namn. Förteckningen på de finska geografiska namnen med deras svenska motsvarigheter är med sina ca 1.300 uppslagsord ovanligt omfattande. Den upptar världsdelar, kontinenter, länder och städer, men även namn på älvar, öar, berg, sund, kommuner, byar, t.o.m stadsdelar i relativt små finska städer. Kommentarna är här korta och vägledande men icke desto mindre nyttiga för användaren. Man får till exempel veta, att *Öljymäki*, som av gammalt i den svenska bibeln hetat *Oljeberget*, i den nya bibelöversättningen heter *Olivberget* och att *Gruusia* och *Georgia* båda som landsnamn motsvaras av svenskans *Georgien*.

Informationen är ibland något knapphändig. Man får veta att både *Palosaari* och *Kulosaari* på svenska kallas *Brändö*. Värdefullt vore givetvis också att bli upplyst om att *Palosaari* är en stadsdel i Vasa medan *Kulosaari* används om Helsingforsstadsdelen med samma namn på svenska. Ofta finns nog en hänvisning till var namnet förekommer, t.ex. "*Purola* (Vaasassa) Bobäck" eller i vilka textsammanhang det uppträder, t.ex. "*Suomenlinna* Sveaborg" och "*Viapori* (hist.) Sveaborg". Översättaren till svenska får dock inte veta att Sveaborg har två namn på finska, eftersom de finska namnen uppträder separat utan interna hänvisningar. Fel vid översättning till svenska leder notations-sättet inte till, men det döljer onekligen en del information som kunde vara av värde. Men, kanske är det här som gränsen går mellan ordbok och encyklopedi? Redaktionen har onekligen haft många geografiska, politiska och administrativa förändringar att hålla reda på vid uppgörandet av namnförteckningen, och oftast har man klarat sig bra i att hålla sig à jour med tiden. *Tjeckoslovakien* finns med som historisk term, *Tjeckien* och *Slovakien* som landsnamn. Uppdelningen av före detta Sovjetunionen (*Neuvostoliitto*, hist.) och Jugoslavien har även beaktats. Med i ordboken finns också *Vaasan lääni* Vasa län, som faktiskt ännu existerar men kommer att gå till historien inkommande höst. Det är minsann inte lätt att skriva ordböcker!

Skillnader i samhällsstruktur och språklig konventioner redogör ordboken för i stor utsträckning. Man använder flitigt beteckningar som *Suom.* (ca 1.700 ggr) och *Ruots.* (ca 1.000 ggr) för att ange att någon term hänför sig till det finska respektive svenska samhället. Nyanseringar som *vars.* ('särskilt') *Suom.*, *vars.* ('särskilt') *Ruots.*, *Suom. myös* ('också') och *Ruots. myös* ('också') förekommer dessutom. Användaren upplyses alltså om att *ministeriö* i Finland på svenska motsvaras av *ministerium* och i Sverige av *departement*, att *Miss Suomi* på svenska heter *Miss Finland* medan *Miss Ruotsi* skall heta *Fröken Sverige*, att *luotto-osuuskunta* syftar på finländska förhållanden och översättes med *kreditandelslag*, att *tykkimies* i Finland på svenska motsvaras av *kanoniär* och i Sverige av *menig vid artilleriet*, att

tykistökommentaja i Finland är artillerikommendör och i Sverige artillerichef, att tykistökoulu är antingen artilleriskola (Finland) eller artilleriskjutskola (Sverige), att tykistöpatteristo är antingen artillerisektion (Finland) eller artilleribataljon... Listan på dylika för översättaren livsviktiga upplysningar kunde göras nästan hur lång som helst.

Kollokationerna, fall där ett ord kräver en viss bestämd partner (som ofta är en annan än den semantiska motsvarigheten till källspråkets ord), ägnas också tillbörlig uppmärksamhet både i ekvivalenterna och i exemplen. Så får den finska användaren veta t.ex. att *mennä taksilla* på svenska heter *ta (en) taxi (mennä 'gå; åka')*, att *antaa ope-tusta* utöver *ge undervisning* även kan heta *meddela undervisning*, att *kävi sotaa* bör heta *förde krig (kävi 'gick')*, att *pitää päiväkirjaa* återges med *skriva* eller *föra dagbok (pitää 'hålla')*, att *nenä vuotaa* heter *näsan rinner (vuotaa 'läcka')* osv.

Andra jobbiga fall för översättare är **idiom**, fraseologismer eller vad man föredrar att kalla de uttryck som man brukar definiera genom att säga att uttrycket som sådant betyder något annat än summan av delarnas betydelser, **bevingade ord**, **ordstäv** och andra färdigt **myntade uttryck**, som ju inte på långt när alltid använder sig av samma bilder i de olika språken. Stora finsk-svenska ordboken anför i exempelmaterialen dylika språkspecifika uttryck i berömvärd utsträckning. Jag nöjer mig här med att plocka några av exemplen under uppslagsordet *nenä 'näsa'*: *on niin pimeä, ettei näe nenänsä pitemmälle* 'det är så mörkt att man inte ser handen framför sig', *hänellä on tarkka nenä* 'han har bra väderkorn', *sopii kuin nenä päähän* 'det passar som hand i handske', *hän on aina nenä solmussa* 'han är jämt missnöjd; ingenting faller honom på läppen', *hän tuli kotiin nenä poskella* 'han kom hem efter att ha fått duktigt med (en rejäl omgång) stryk', *kaivaa verta nenästään* 'tigga stryk', *voihan nenä!* 'fy sjutton; fy bubblan!; jösses!'

Errata

En ordbok på över 2.000 sidor kan svårligen vara helt perfekt med hänsyn till korrekturläsningen, speciellt som arbetstakten i detta fall varit hög. Några korta stickprov gav vid handen att de flesta misstagen är typiska textbehandlingsfel, några allvarligare misstag finns inte bland dem jag har jag stött på.

Den i övrigt utmärkta vägledningen på pärmens insida i tolkningen av ordspalterna innehåller för svenskans del en missvisande information beträffande punkt 19. Förklaringen *skämmts*; i ordartikeln "**aataminaikainen** skämmts; urgammal; antik; urmodig" säges i den finska texten helt riktigt höra hemma efter uppslagsordet/ekvivalenten och syftar då på det finska uppslagsordet. På svenska lyder motsvarande kommentar "före ekvivalent", vilket skulle göra *aataminaikainen*

normalspråkligt och de svenska motsvarigheterna *urgammal* osv. skämtsamma, vilket de ju inte är.

I översikten över den svenska verbböjningen (s. xxiii) nämnes i grupp 1 formen *talade* som infinitiv. Motsvarande finska översikt på föregående sida upptar helt korrekt formen *tala*.

Dessutom kan man i ordboken hitta enstaka avstavningsfel typiska för datoråldern (t.ex. *Forskningscentralen*, s. xxviii) eller fall av felaktigt mellanrum:

en blinden vuxen (pro: en blind en vuxen) (s. xix),
den blindad en vuxna (pro: den blinda den vuxna) (s. xix).

I den finska texten (s. xv) nämnes däremot de korrekta böjningsformerna för substantiverade adjektiv: *en blind, en vuxen; den blinda, den vuxna*.

Även något fall av onödigt mellanrum förekommer, t.ex.:

*pulveroitua*52*F (jauhautua) (2: 179),

likaså något enstaka fall av utebliven kursivering:

Han svarade inte är alltså korrekt svenska (pro: *Han svarade inte* är alltså korrekt svenska. (s. xxi).

En stor ordbok

Slutomdömet av denna min första bekantskap med Stora finsk-svenska ordboken kan inte bli mycket annat än lovord. Den ter sig lika stor till innehållet som den är till omfånget. Det jag speciellt värdesätter är det faktum att den inte bara är en tvåspråkig ordbok i den bemärkelsen att den ger oss ord och uttryck på två språk. Den erbjuder användaren mycket mer i och med att den i högre grad än vad vanligen är fallet även kontrasterar de båda språken och de båda kulturerna på ett konkret och matnyttigt sätt. Den är för målspråkets del inte en finlandssvensk ordbok, den är inte en sverigessvensk ordbok, den ligger enligt mitt förmenande ganska lämpligt någonstans där emellan. Det lämpligaste epitetet är kanske att säga att den är en i flera bemärkelser gränsöverskridande ordbok.

En och annan finlandssvensk kan kanske tycka att den inte känns riktigt så "egen" som lexika mellan finska och svenska av tradition varit. I detta avseende skiljer den sig från sin naturligaste parhäst, den Stora svensk-finska ordboken. Oberoende av detta och andra både visuella och redaktionella olikheter kan man med belåtenhet konstatera att översättare mellan de båda finländska nationalspråken nu har två fullgoda arbetsredskap – ett i vardera riktningen – att ty sig till. Den

Stora finsk-svenska ordboken fyller på ett utmärkt sätt det största tomrummet som funnits i den finländska ordbokslitteraturen under det senaste decenniet. De smärre detaljanmärkingar som här framkommit förtar på intet sätt det goda helhetsintrycket. Redaktörerna med huvudredaktör Birgitta Romppanen i spetsen liksom hela den team- och samarbetsorganisation som ligger bakom ordboksprojektet är bara att gratulera.

Litteratur

Ordböcker

Lönnrot, Elias 1880: *Finskt-Svenskt lexikon I-II med Supplementhäfte* (utarbetadt af A.H. Kallio). Helsingfors: WSOY 1985 (1874, 1880 och 1886)

Haarala, Risto (huvudred.) 1990–94: *Suomen kielen perussanakirja I–III*. ('Finsk basordbok'). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: KKTK.

Hahnsson, J.A. – Kallio, A.H. – Paasonen, H. – Cannelin, K. 1899: *Svenskt-finskt lexikon*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 93. Helsingfors.

Karlsson, Göran (huvudred.) 1982–87: *Stora svensk-finska ordboken*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 358. Jyväskylä.

Övrig litteratur

Ingo, Rune 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen*. ('Från källspråk till målspråk'). Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

Ingo, Rune 1991: *Från källspråk till målspråk*. Lund: Studentlitteratur.

Sundman, Marketta 1996: Rec. av Ilse Cantell, Nina Martola, Birgitta Romppanen & Mats-Peter Sundström: *Suomi-ruotsi opiskelusanakirja* ('Finsk-svensk studieordbok') och Anja Sarantola & Tauno Sarantola: *Ruotsi-suomi opiskelusanakirja* ('Svensk-finsk studieordbok'). I: *LexicoNordica* 3/1996, 315–333.